

**PRO
SOS**

..... HANKE

Selvitys sosiaalisesta kuntoutuksesta pääkaupunkiseudulla

Jouni Sipiläinen, Tytti Hytti & Emmi Lattu
2019

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Selvityksen toteuttaminen	1
3 Sosiaalinen kuntoutus selvityksen pohjalta.....	3
3.1 Sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen.....	3
3.2 Päätöksenteko ja asiakasohjaus	3
3.3 Sosiaalisen kuntoutuksen palvelut	5
3.4 Seuranta ja arviointi.....	11
4 Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistarpeet	13
Lähteet.....	14

PRO SOS - Uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa -hanke
Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca

Jouni Sipiläinen, Tytti Hytti & Emmi Lattu

2019

1 Johdanto

Tämän selvityksen tavoite on kartoittaa pääkaupunkiseudun kuntien (Helsinki, Vantaa, Espoo) järjestää sosiaalitoimen sosiaalista kuntoutusta. Sote-uudistukseen liittyen näköpiirissä on, että sosiaalisesta kuntoutuksesta tultaneen jatkossa vastaamaan maakuntien aikuissosiaalityön piirissä ja näin alueen sosiaalista kuntoutusta koskevia käytäntöjä on tarpeen yhtenäistää. Tämän tehtävän pohjaksi päätettiin laatia alueellinen vertaileva selvitys sosiaalisen kuntoutuksen käytännöistä ja toimintamalleista Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla. Käytäntöjä selvittämällä luodaan parempia edellytyksiä kehittää toimintaa.

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestämistä määrittää sosiaalihuoltolaki (1301/2014), joka astui voimaan 1.4.2015. Siinä sosiaalinen kuntoutus määritellään yhdeksi sosiaalihuollon palveluksi. Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan lain mukaan (17 §) sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu: 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen; 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen; 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan; 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin sekä 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet. Sosiaalinen kuntoutus nähdäänkin vastauksena monenlaisiin haastaviin elämäntilanteisiin lähtien tilapäisestä kriisiavusta aina pitkäaikaiseen arjen tukeen. Työskentelyn tavoitteina ovat sosiaalisen toimintakyvyn parantaminen, vuorovaikutustaitojen tukeminen sekä yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistaminen. (Ropponen 2017, 7.)

Sosiaalihuoltolaki kiinnittää erityistä huomiota nuoriin aikuisiin (18–24-vuotiaisiin), joille tulee tarpeen mukaan tarjota sosiaalista kuntoutusta. Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.” (SHL 17§.)

2 Selvityksen toteuttaminen

Selvitys toteutettiin osana pääkaupunkiseudun PRO SOS -osahanketta. Tietoa pääkaupunkiseudun kuntien tarjoamasta sosiaalisesta kuntoutuksesta kerättiin järjestämällä työpaja sosiaalisesta kuntoutuksesta ja haastatteleamalla kuntien avainhenkilöitä huhti–toukokuussa 2017. Selvitystä päivitettiin tekemällä kunnissa asiantuntijahaastatteluja alkuvuodesta 2019.

Helsingin osalta hyödynnettiin kaupungin tekemää sosiaalisen kuntoutuksen toteutusta koskevaa selvitystä vuodelta 2015 sekä aikuissosiaalityön ja kuntouttavan työtoiminnan esittelydioja. Vantaan osalta selvityksen taustamateriaalina toimi Asta Ropposen opinnäytetyö (2017).

PRO SOS -hankkeen Pääkaupunkiseudun kuntien osahanke ”Pelillisyyttä ja leikillisyyttä aikuissosiaalityöhön” järjesti 11.5.2017 sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvän temaattisen työpajan. Työpajan kohderyhmänä olivat kolmen kunnan sosiaalisen kuntoutuksen järjestämiseen osallistuvat sosiaalialan työntekijät.

Tilaisuuden tarkoitus oli kerätä tietoa pääkaupunkiseudun kuntien erilaisista toimintatavoista sosiaalisessa kuntoutuksessa. Tilaisuuteen lähetetyssä kutsussa kuntia oli pyydetty perehtymään sosiaalisen kuntoutuksen käytäntöjä koskevaan etukäteistehtävään, jonka pohjalta keskustelua jatkettaisiin. Tilaisuuden alussa kunnat jakaantuivat omiin ryhmiinsä ja työskentelivät heille annettujen teemojen avulla. Teemoja oli yhteensä viisi ja kukin teema sisälsi apukysymyksiä. Ryhmät keskustelivat teemoista ja tuotokset purettiin yhteiskeskustelussa. Keskustelutilaisuus äänitettiin osallistujien luvalla.

Keskusteluissa käsiteltiin seuraavia teemoja:

Palvelutarpeen arviointi

Kuka pääsee sosiaaliseen kuntoutukseen? Millä kriteereillä? (erityisen tuen tarpeessa olevat)

Kuka arvioi sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen?

Millaisia mittareita on käytössä tai kokeiltu arviointivaiheessa?

Päätökset sosiaalisesta kuntoutuksesta

Millaisia päätöksiä tehdään liittyen sosiaaliseen kuntoutukseen?

Kuka/ketkä nämä päätökset tekevät? Yksilöhuollolliset päätökset/asiakasohjausryhmät tms.

Onko perusaikuissosiaalityössä erillisiä tiimejä, jotka vastaavat sosiaalisesta kuntoutuksesta? Kunnan sisäinen organisoituminen.

Palvelut ja palvelujatkumot

Minkälaisia palveluja on tarjolla?

Kuka palveluita tuottaa?

Kunnan omat palvelut? Ostopalvelut? Muut kolmannen sektorin tuottamat palvelut? Näiden suhde

Minkälaisia palvelupolkuja/jatkumointia asiakkailta on?

Mitkä palvelut toimivat mielestänne ja mitkä taas eivät? Esimerkkejä.

Seuranta ja arviointi

Miten sosiaalisen kuntoutuksen prosessia yksilön kohdalla seurataan?

Miten prosessia arvioidaan?

Kehittäminen

Mitä kehitettävää kunnassanne on sosiaaliseen kuntoutukseen sisällöllisesti?

Millaisia mallinnettuja/kuvattuja sosiaalisen kuntoutuksen menetelmiä kunnassanne on? Yksilö/ryhmä/yhteisösosiaalityöhön

Mistä kunnassanne tarvittaisiin lisää tietoa liittyen sosiaaliseen kuntoutukseen? Esimerkiksi käytäntötutkimuksien ja opinnäytetöiden pohjalta.

3 Sosiaalinen kuntoutus selvityksen pohjalta

3.1 Sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevien arviointi oli kaikissa kunnissa hyvin samanlaista. Asiakkaan vastuutyöntekijä (sosiaalityöntekijä tai -ohjaaja) tekee yhdessä asiakkaan kanssa arvioinnin siitä, tarvitseeko asiakas sosiaalista kuntoutusta. Kunnissa luotetaan sosiaalityöntekijän ammattitaitoon arvioida kuntoutuksen tarvetta. Sosiaaliseen kuntoutukseen ovat oikeutettuja kaikki intensiivistä tukea tarvitsevat, joilla ei ole akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa. Oletuksena on, että päihde- ja mielenterveysasiakkailla on jo olemassa oleva hoitokontakti, jonka avulla pystytään osaltaan koordinoimaan tarvittavia palveluita.

Erityisen työn tuen tarve on kunnissa määritelty sosiaalihuoltolain mukaan. Pääpiirteissään erityisen tuen tarpeessa oleva asiakas nähdään alaviitteessä mainitun mukaisesti¹. Ryhmäkeskustelussa erityisen tuen tarpeen löyhäksi kriteeriksi mainittiin muun muassa vaikeudet hakea tai saada apua, pari- ja lähi-suhdeväkivalta, vankilasta vapautuminen, kognitiivinen vamma tai psyykinen vamma, päihteiden ja lääkkeiden ongelmakäyttö tai kokonaisuudessaan vaikea sosiaalinen tilanne.

Sosiaalisen toimintakyvyn mittaamiseen on olemassa erilaisia mittareita. Mittareita on kehitetty hyvin erilaisista tietoperustasta lähtien ja niiden käyttötarkoitukset myös ovat vaihtelevia. Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arviointiin käytettiin kartoituksen perusteella vaihtelevasti erilaisia mittareita. Ryhmäkeskustelussa mittareista mainittiin nimeltä Avain, Kykyviisari ja Aikuisväestön hyvinvointimittari. Helsingin kuntoutusohjauksessa on kokeiltu myös Whoqol-Bref ja Whodas -mittareita. Pääkaupunkiseudulla on tavoitteena lisätä itsearviointimittareiden käyttämistä ennen palvelutarpeen arviointia. Käyttö ei ole vielä kattavaa. Aikuisväestön hyvinvointimittari on sisäänrakennettu Apottiin, joka tulee käyttöön ensimmäisenä Vantaalla toukokuussa 2019.

3.2 Päätöksenteko ja asiakasohjaus

Sosiaalisen kuntoutuksen tarpeen arvioinnin jälkeinen päätöksenteko kuntoutukseen pääsystä eteni hieman eri tavalla kolmessa eri kunnassa.

¹ Espoossa on määritelty seuraavilla kriteereillä aikuisen erityisen tuen tarpeen:

Asiakas on erityisen tuen tarpeessa, jos hänellä on erityisiä vaikeuksia hakea, saada ja vastaanottaa tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalvveluja ja hän olisi palveluiden tarpeessa. Asiakkaalla on toistuvia elämänhallinnan vaikeuksia. Tarkoitus on turvata se, että kaikista vaikeimmassa asemassa olevat saavat tarvitsemansa tuen. Asiakkaan erityisen tuen tarve saattaa päättyä, kun hänelle on saatu järjestettyä tarvittava tuki, tai hänen tuen tarpeensa muuttuu.

Erityisen tuen tarve voi johtua:

- kognitiivinen tai psyykinen vamma tai sairaus
- päihteiden ongelmakäyttö
- usean yhtäaikaisen tuen tarve
- muu vastaava syy, joka voi olla esimerkiksi puutteellinen kielitaito yhdistettynä traumaattisiin kokemuksiin.
- erityisen tuen tarve perustuu useampaan sairauteen tai vammaan tai vielä diagnosoimattomaan oireyhtymään, joka vakavasti vaikeuttaa henkilön kykyä toimia
- suuri avun tarve aiheuttaa uupumusta tai vaikeutta päästä tarvittavien palvelujen piiriin
- vaikea sosiaalinen tilanne, josta asiakas ei omin avuin pääse eteenpäin

Asiakkaan tilanne, ongelma tai diagnoosi ei yksinään määrittele erityisen tuen tarvetta vaan aina on arvioitava myös sitä, pystyykö asiakas hakemaan tai vastaanottamaan tarvitsemaansa tukea tai antamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa.

Espoo

Espoossa jokaisessa aluetiimissä työskentelee yksi sosiaaliohjaaja, jonka tehtävänä on kehittää sosiaalista kuntoutusta Espoo-tasoisesti sekä osana aluetyötä. Tämä on ollut strateginen valinta sosiaalihuoltolain uudistamisen myötä ja tällä on haluttu panostaa sosiaalisen kuntouttamisen kehittämiseen ja toteuttamiseen. Sosiaalista kuntoutusta vastaavaa toimintaa on aiemmin tehty, mutta hallinnollisesti päätökset on tehty eri tavalla. Nyt päätöksenteko on tuotu osaksi aikuissosiaalityön tiimejä, jotta kuntouttava työote ja -tapa pääsisivät leviämään aikuissosiaalityössä. Jokaisessa aikuissosiaalityön tiimissä sosiaaliohjaajat ja sosiaalisen kuntoutuksen tiimi tapaavat kerran viikossa. Tapaamisessa ei käsitellä asiakashakemuksia, vaan käydään sisällöllistä keskustelua yleisemmällä tasolla. Pidemmän aikavälin tavoitteena on, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuksia voisi olla myös muilla aluetiimien työntekijöillä.

Vuoden 2017 alusta on asiakkaille voitu myöntää ryhmätoimintaa sosiaalisena kuntoutuksena. Myös matkakortti, toimintaraha (9 e/pvä) säännöllisesti tiettyihin ryhmiin osallistuville sekä tarvittavia välineitä voidaan myöntää sosiaalisena kuntoutuksena. Aiemmin nämä katettiin toimeentulotuesta. Päätökset (SHL 17 §) ryhmäläisille tekee ryhmän ohjaaja. Espoossa ei ole olemassa sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvää asiakasohjausryhmää, vaan arviointi kuntoutuksen tarpeesta tehdään omatyöntekijän ja tiimin sosiaalisen kuntoutuksen ohjaajan kanssa. Espoossa harkitaan vaihtoehtoa, että jatkossa omatyöntekijä voisi tehdä päätöksen sosiaalisesta kuntoutuksesta.

Espoossa on ollut sosiaalisen kuntoutuksen tyyppistä toimintaa aiemminkin, mutta ei sosiaalisen kuntoutuksen nimellä. Toiminta on siten nyky muodossaan suhteellisen uutta ja asiakasohjauksessa koetaan olevan kehittämisen tarvetta. Aikaisemmin Espoossa on ollut ryhmätoimintojen koordinaattori, ja tätä tehtävänkuvaa on nyt yhteistyössä sosiaaliohjaajan kanssa lähdetty kehittämään. Sosiaalihuoltolain voimaantulon ollessa tiedossa Espoossa on ollut kaksi työntekijää sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisessä. Vuodesta 2016 on ollut neljä työntekijää, joiden lisäksi kaksi sosiaalisen kuntoutuksen ohjaajaa aloitti vuoden 2016 alusta. Ryhmätoimintojen vetäminen on pitkälti sosiaalisen kuntoutuksen sosiaaliohjaajien vastuulla. Lisäksi ryhmien vetämiseen osallistuu muutama aluetiimien sosiaaliohjaaja ja sosiaalityöntekijä.

Vantaa

Vantaalla sosiaalisen kuntoutuksen palvelua tuotetaan sekä Vantaan omana palveluna että ostopalveluna. Sosiaaliohjaajat, erityissosiaaliohjaajat ja sosiaalityöntekijät arvioivat asiakkaansa yksilöllisen tuen tarpeen ja hakevat hänelle tarvittaessa sosiaalisen kuntoutuksen palvelua. Palvelun tavoitteena on vahvistaa asiakkaiden sosiaalista toimintakykyä ja osallisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä. Linjaukset palvelun myöntämisestä tekee aikuissosiaalityön sosiaalityön esimiehistä ja johtavista sosiaalityöntekijöistä koostuva asiakasohjausryhmä. Ohjausryhmän käsittelyn jälkeen asia palautetaan työntekijälle päätöksen valmistelua varten. Johtava sosiaalityöntekijä hyväksyy ja allekirjoittaa päätöksen. Sosiaalinen kuntoutus, kotiin ostettava tuki sekä tilapäinen asuminen myönnetään SHL17 § mukaisesti. Mielensterveyskuntoutujien tuettu asuminen ja kaikki palveluasuminen myönnetään SHL 21 § mukaisesti ja jatkossa Apotissa 05/19 lukien tilapäinen asuminen myönnetään myös SHL 21 § mukaisesti.

Vantaan omaan palveluun Steppi-tiimiin asiakkaat ohjautuvat suunnitelmallisesta aikuissosiaalityöstä, nuorten sosiaalityöstä, uusien asiakkaiden palveluista sekä HUSin psykiatrisilta poliklinikalta vastuutyöntekijän tekemällä hakemuksella. Asiakasvalinnat tekee Steppi-tiimi hakemuksien perusteella. Steppi-tiimi myös tarvittaessa pyytää lisätietoja hakemukseen hakemuksen tekijältä tai pyytää hakemuksen siirtämistä asiakasohjausryhmään, jos asiakas ei ole soveltuva Steppi-ohjaukseen. Steppi-ohjauksesta tehdään sosiaalisen kuntoutuksen päätös (SHL 17 §), jonka allekirjoittaa lähettävän yksikön johtava sosiaalityöntekijä.

Helsinki

Asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tehdään johtopäätös asiakkaan palvelutarpeesta. Mikäli asiakkaalla on pitkäaikainen tai pysyvät tarve tehdään päätös sosiaalityöstä (SHL 15 §) ja /tai päätös sosiaaliohjauksesta (SHL 16 §). Päätökseen kirjataan määräaika ja omatyöntekijän nimi ja yhteystiedot. Helsingissä ei tehdä sosiaalisen kuntoutuksen päätöksiä. Tavoitteena on, että paljon palveluja tarvitseville asiakkaille laaditaan asiakassuunnitelma, johon kirjataan asiakkaan tarvitsemat palvelut. Näitä ovat esimerkiksi sosiaalinen kuntoutus ja ryhmätoiminta, kuntouttava työtoiminta, tavoitteellinen sosiaalityö ja sosiaaliohjaus, arjen tuki tai asumisneuvonta.

3.3 Sosiaalisen kuntoutuksen palvelut

Sosiaalisella kuntoutuksella voidaan viitata työotteeseen, työskentelyn tavoitteeseen tai sosiaalisen kuntoutuksen sosiaalipalveluun. Sosiaalihuoltolaki (17§) painottaa sosiaalisessa kuntoutuksessa olevan erityisesti kyse sosiaaliohjauksen ja sosiaalityön keinoin tarjottavasta *tehostetun tuen sosiaalipalvelusta*.

Sosiaalisen kuntoutuksen palvelun tavoitteena on lain mukaan tukea asiakkaiden toimintakykyä, torjua syrjäytymistä ja edistää osallisuutta. Toiminnan tavoitteena voi olla toimintakyvyn ja elämänhallinnan tukemisen lisäksi työmarkkina-avalmiuksien edistäminen, mikäli se katsotaan asiakkaan kohdalla ajankohdattaiseksi. Kuntoutuksessa on kuitenkin aina kyse *suunnitelmallisesta prosessista*.

Espoo

Palvelut tuotetaan itse sekä yhdessä eri yhteistyökumppanien kanssa (järjestöt, liikuntapalvelut, seurakunta, terveystoimi jne.). Toistaiseksi Espoossa on tuotettu kaikki sosiaalinen kuntoutus omana toimintana eikä ostopalveluja ole käytetty. Kuntouttava työtoiminta kuuluu hallinnollisesti Työllisyyspalveluihin. Yhteistyötä sosiaalisen kuntoutuksen ja kuntouttavan työtoiminnan kanssa tehdään mm. niin, että Kuntouttavaa Hyvinvointia -ryhmä tuotetaan yhteistyössä.

Espoon jokaisessa aluetiimissä työskentelee yksi sosiaaliohjaaja, jonka tehtävänä on kehittää sosiaalista kuntoutusta Espoo-tasoisesti sekä osana aluetyötä. Työnkuvaan kuuluu:

- ryhmien koordinointi, suunnittelu, toteutus ja arviointi (noin 40 % työajasta),
- yksilötyö ryhmiin osallistuneiden ja omasta tiimistä ohjautuvien sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden parissa sekä osallistuminen sosiaalisen kuntoutuksen jalkautuvaan aluetyöhön (noin 40 % työajasta)
- sosiaalisen kuntoutuksen palveluiden kehittäminen, kuvaaminen ja levittäminen (noin 20 %)

Sosiaalisen kuntoutuksen yksilöasiakkaiden kanssa työskentely tapahtuu yhteistyössä asiakkaan oman työntekijän kanssa. Pidemmän aikavälin tavoitteena on, että sosiaalisen kuntoutuksen asiakkuuksia voisi olla myös muilla aluetiimien työntekijöillä.

Sosiaalisen kuntoutuksen yksilötyö

Yksilötyöllä tarkoitetaan asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittelyä sekä ohjausta – tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä muiden kuntoutusta tarjoavien tahojen kanssa. Lisäksi yksilötyössä voidaan tarjota valmennusta arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan. Tällainen valmennus voidaan hahmottaa palvelupaketina, joiden sisältöjä ja tuotekuvauksia sosiaalisen kuntoutuksen sosiaaliohjaajat ovat kehittäneet.

Sosiaalisen kuntoutuksen ohjaajalle voi vastuutyöntekijä varata asiakkaalleen ajan, jos tällä on esimerkiksi:

- moninainen kuntoutustarve
- vaikeuksia suoriutua itsenäisesti ja hakea palveluita
- tarve toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittelylle
- tarve mielekkäälle toiminnalle
- mutta ei kuitenkaan akuuttia päihde- tai mielenterveysongelmaa

Sosiaalisen kuntoutuksen ohjaajilla on mahdollisuus tehdä lähityötä ja tavata asiakkaita jopa viikoittain. Lisäksi jatkopolkuja voidaan etsiä esimerkiksi ryhmätoiminnasta. Tavoitteena on muodostaa ryhmistä ja yksilötyöstä jatkumoa, ellei jatkosuunnitelmaa löydy muuten. Asiakkuuden tulisi siirtyä omatyöntekijän ja sosiaalisen kuntoutuksen ohjaajan kesken mielekkäässä kohdassa.

Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmät ja kokemusasiantuntijatoiminta

Sosiaalisessa kuntoutuksen toinen keskeinen toimintamuoto ovat ryhmät, joita kutsutaan myös Kipinäryhmiksi. Asiakkuus voi alkaa ryhmällä tai ryhmä voi olla yksi vaihe jo aiemmin alkaneessa asiakkuudessa. Ryhmiä on erilaisia ja niissä hyödynnetään verkostoyhteistyötä kaupungin tai järjestöjen muiden toimijoiden kanssa. Sosiaalisen kuntoutuksen ryhmätoiminta on muotoutunut hyvin monipuoliseksi, on osa suunnitelmallista kuntoutusta ja sitä kehitetään jatkuvasti vastaamaan entistä paremmin asiakkaiden tarpeisiin. Vuonna 2018 ryhmiä on ollut yhteensä 16 kpl ja ryhmiin osallistumiskertoja noin 1 100.

Kuntouttavat Kipinä-ryhmät

- Rakentuvat yhteisen teeman sekä suunnitelmallisen kuntoutumisen ympärille. Ryhmät tähtäävät toimintakyvyn arvioimiseen ja vahvistamiseen sekä kuntoutuspolun tukemiseen erilaisten menetelmien avulla. Ryhmissä voi olla myös vertaistuellinen elementti, kun samassa tilanteessa olevat osallistujat saavat tukea toisiltaan.
- Ryhmissä perehdytään osallistujien elämäntilannetta eteenpäin auttaviin aiheisiin, kuten terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lisäksi teemoina voivat olla esimerkiksi koulutusmahdollisuudet, työllistyminen tai talousasiat. Ryhmissä on usein mukana toiminnallinen elementti, ryhmän teeman mukaan.
 - Sosiaalipedagoginen hevostoiminta
 - KuntoKipinä
 - Kuntouttava hyvinvointiryhmä
 - Fattaluuta-toiminta
 - Naisten ryhmä

Terveyttä ja hyvinvointia edistävät ryhmät

- Kokoontuvat yhteisen teeman ympärille, mutta ryhmät eivät välttämättä ole suljettuja kuten kuntouttavat ryhmät. Esimerkiksi Kipinää! -klubi toimii matalan kynnyksen aloitusryhmänä. Myös Kipinä-puutarhalla työskennellään kesäisin ryhmänä ja puutarhalla on saatavilla sosiaalisen kuntoutuksen yksilöllistä sosiaaliohjausta. Puutarhalle voi silti tulla ”kevyemmin perustein”, jos ensisijaisena tarpeena on esimerkiksi toiminnallisuus päiviin.
 - Kipinä-puutarha
 - Luonto-ryhmä
 - Kipinää! -klubi
 - Akupunktio ryhmä päihdekuntoutujille
 - Nuorten tiimin Oma Elämä

Palvelujen kehittämisryhmät

- Kytkeytyvät osallisuutta edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen, vaikka ovat samalla myös osa rakenteellista sosiaalityötä ja kokemusasiantuntijatoimintaa. Kehittäjäasiakasryhmät osallistuvat aikuisten sosiaalipalvelutoiminnan yhteissuunnitteluun ja kehittämiseen, mutta toiminta on laajentunut myös muuhun yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön.
 - Yhteiskehittäjäryhmä
 - Maahanmuuttaja-miesten yhteistutkijusryhmä (kevät 2018)
 - Maahanmuuttajanaisten yhteistutkijusryhmä (kevät 2018)
- Kehittäjäasiakasryhmien lisäksi Fattaluuta-toiminta tarjoaa koulutuksen vertaisasiointiapuna toimimiseen (Fattaluuta-vertaispalveluohjaajakoulutus).
- Espoon yhteiskehittäjäryhmän toiminnasta on jäänyt elämään kehittäjäasiakkaiden ja työntekijöiden yhteisesti järjestämä palvelukahvilatoiminta leipäjonon yhteydessä.
- Kokemusasiantuntijatoimintaa kehitetään Espoossa ja aikuisten sosiaalipalveluissa hankkeineen toimii yhdeksän kokemusasiantuntijaa. Kokemusasiantuntijat toimivat mm. työryhmissä, sosiaalisen kuntoutuksen tiimissä ja asunnottomuuden ennaltaehkäisyn kuntastrategiat -hankkeessa.
- Lisäksi nuorten tiimin työntekijät vetävät ympäri vuoden Oma elämä -ryhmää.

Sosiaalisen kuntoutuksen viikoittain kokoontuva tiimi muodostuu sosiaalisen kuntoutuksen ohjaajien lisäksi ryhmätoiminnan koordinaattorista ja johtavasta sosiaalityöntekijästä. Lisäksi Espoon keskuksen tiimin kehittämisteemana on sosiaalinen kuntoutus.

Vantaa

Vantaa tarjoaa seuraavia sosiaalisen kuntoutuksen ja tuetun asumisen palveluja:

- Sosiaalisen kuntoutuksen Steppi-tiimi omana palveluna
- Tuettu asuminen ostopalveluna
 - Tuettu asuminen mielenterveyskuntoutujille ja muille vastaavaa tukea tarvitseville omassa tai soluasunnossa (neljä eri tuen tasoa).
 - Lyhytaikainen tuettu asuminen palveluntuottajan järjestämään asuntoon (neljä tuen tasoa).
 - Yhteisömuotoinen päihteetön tuettu asuminen
 - Tuettu asuminen Asunto ensin -periaatteella asumisyksikössä
- Palveluasuminen ja tehostettu palveluasuminen ostopalveluna
 - Mielenterveyskuntoutujien lyhytaikainen arvioiva asuminen
 - Mielenterveyskuntoutujien palveluasuminen
 - Mielenterveyskuntoutujien tehostettu palveluasuminen
 - Tehostettu palveluasuminen päihteitä käyttäville
- Työtoiminta mielenterveyskuntoutujille tai vastaavaa tukea tarvitseville ostopalveluna
- Päivätoiminta mielenterveyskuntoutujille tai vastaavaa tukea tarvitseville ostopalveluna
- Kriisimajoitus ostopalveluna (kaksi tuen tasoa)

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaita yhdistävät kasaantuneet ja monimuotoiset ongelmat. Monet heistä ovat syrjäytymisvaarassa. Sosiaaliohjaaja, erityissosiaaliohjaaja tai sosiaalityöntekijä arvioi yhdessä asiakkaan ja tarvittaessa verkoston kanssa sosiaalisen kuntoutuksen palveluntarpeen ja johtaa asiakasprosessia. Työskentely on suunnitelmallista ja asiakkaan tarpeista lähtevää. Palvelua käynnistettäessä työskentelylle asetetaan yksilölliset tavoitteet ja sovitaan konkreettisista toimenpiteistä, jotka kirjataan asiakkaan suunnitelmaan. Ostopalveluissa tilaaja laatii asiakassuunnitelman yhdessä asiakkaan kanssa viimeistään kuukauden sisällä asiakkuuden alkamisesta. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan säännöllisin väliajoin yhdessä asiakkaan, palveluntuottajan ja tarvittavan laajuisen verkoston kanssa. Vantaalla sosiaalisen kuntoutuksen palvelut tuotetaan pääosin ostopalveluina.

Palveluntuottajilla tulee olla kuvaus kuntouttavasta työotteesta. Tavoitteena on aina asiakkaan mahdollisimman itsenäinen toiminta ja asuminen sekä asiakkaan siirtyminen kevyemmän palvelun piiriin ja itsenäiseen elämään. Asiakkaan kanssa määritellään hänen vahvuutensa, joiden avulla pyritään yhdessä asetettuihin tavoitteisiin.

Palveluntuottaja laatii kuntoutussuunnitelman yhteistyössä asiakkaan ja tilaajan kanssa. Kuntoutussuunnitelmassa määritellään asiakkaan yksilölliset kuntoutuksen ja tuen tarpeet, tavoitteet ja kirjataan asiakkaan kanssa sovitut selkeät ja todennettavat lyhyen ja pitkän aikavälin realistiset tavoitteet. Kuntoutussuunnitelma jakaantuu asiakkaan elämänhallinnan tukemiseen, terveydenhuollolliseen seurantaan ja asiakkaan kokonaistilanteesta huolehtimiseen. Suunnitelmassa otetaan myös aina huomioon muun palvelun tarve, kuten päihdeongelman kanssa yhtäaikaaisesti esiintyvien mielenterveysongelmien tai somaattisten sairauksien hoidon järjestäminen.

Lisäksi palveluasumisessa, tehostetussa palveluasumisessa ja mielenterveyskuntoutujien tuetussa asumisessa asiakkaille on järjestetty hänen tarpeidensa mukainen säännöllinen, monipuolinen sosiaalinen kuntoutus. Toiminta on järjestetty joko palveluntuottajan itsensä toteuttamana tai yksikön ulkopuolisena toimintana asiakkaan yksilöllisen kuntoutussuunnitelman mukaisesti. Asiakkaiden kanssa laaditaan heidän toiveisiinsa ja tarpeisiin perustuva yksilöllinen päivä-, viikko- ja vuosiohjelma.

Vantaalla omana palveluna käynnistyi maaliskuussa 2017 sosiaalisen kuntoutuksen hanke, Steppi, joka on tarkoitettu 18–64-vuotiaille vantaalaisille asiakkaille. Steppi-tiimin työskentely on suunnitelmallista, tavoitteellista, käytännönläheistä, joustavaa ja asiakkaan tarpeista lähtöisin olevaa lähiohjausta. Asiakkaat Steppi-tiimiin ohjautuvat suunnitelmallisesta aikuissosiaalityöstä, nuorten sosiaalityöstä, uusien asiakkaiden palveluista sekä HUSin psykiatrisilta poliklinikoilta. Steppi-tiimin työskentely pohjautuu aina asiakkaan vastuutyöntekijän tekemään palvelutarpeen arviointiin. Steppi-työskentelyn kesto on 3–6 kuukautta ja tapaamisia asiakkaan kanssa on noin kerran viikossa, joustavasta asiakkaan tarpeiden mukaan. Työskentelyn tavoitteet täsmentyvät usein työskentelyn edetessä.

Steppi-tiimin sosiaaliohjaajat jalkautuvat asiakkaan arkeen, kotiin, kaupungille tai virastoihin. Asiakasta opastetaan ja motivoidaan mm. asioinnissa virastoissa, lomakkeiden täytössä, laskujen maksamisessa, kodinhoidollisissa asioissa ja omasta terveydestä huolehtimisessa.

Lisäksi Steppi-tiimin asiakkaille järjestetään ryhmätoimintaa sekä erilaisia tutustumiskäyntejä ja retkiä. Ryhmätoiminnan sisällöt rakentuvat asiakkaiden tarpeiden ja toiveiden mukaan.

Vantaalla kuntouttava työtoiminta on eriytetty työllisyyspalveluihin. Tavoitteena on lisätä yhteistyötä työllisyyspalveluiden kanssa. Nuorille 18–24-vuotiaille asiakkaille on tarjolla ryhmämuotoista toimintaa. Aikuissosiaalityön puolella ryhmätoimintaa ei tällä hetkellä järjestetä.

Helsinki

Kaupungin tekemässä sosiaalisen kuntoutuksen toteutusta koskevassa selvityksessä sosiaalinen kuntoutus nähdään osana jatkumoa, joka käsittää *sosiaaliseen tukeen liittyvän perustyöskentelyn*, tarvittaessa *lyhytkestoisemmän intensiivisemmän tuen* sekä rajatuille ja tavoitteiltaan selkeämmin määritellyille asiakasryhmille tarkoitetun *sosiaalisen kuntoutuksen*.

Perustyöllä Helsingin selvityksessä tarkoitettiin laajalle asiakaskunnalle suunnattua työtä, jonka piirissä asiakkaita on paljon ja työskentelyn kohteena olevat ongelmat hyvin moninaisia. Työskentelyllä ei näin ole tarkemmin rajattua kohderyhmää. Perustyössä työntekijät näkevät sosiaalisen kuntoutuksen osana työtään, mutta sen sisältö on epämääräinen, rajaton ja jäsentymätön.

Selvityksessä esitettiin seuraavia perustyön muotoja:

- Sosiaalityö (18–64 v.)
- Sosiaaliohjaus (18–64 v.)
- Alue työ
- Asukastalotoiminta
- Ikääntyneille sosiaalinen kuntosali ja vertaistuellinen omaishoitoryhmä
- Päihdepalveluiden päivätoiminta
- Monipuolisten palvelukeskusten päivätoiminta
- Asumissosiaalinen työ

Intensiivisen lyhytkestoisen tuen kohdalla asiakasryhmä on rajatumpi. Esimerkkeinä kohderyhmistä tämän tyyppisen työskentelyn kohdalla ovat mm. ikääntyneet, asunnottomat ja päihdeongelmaiset. Työskentelyssä on mahdollisuus räätälöidä toimintaan. Työntekijöillä on myös selkeämpi ymmärrys sosiaalisen kuntoutuksen paikasta ja keinoista toteuttaa sitä. Intensiivisen lyhytkestoisen työn muotoja olivat muun muassa:

- Päihdepalvelut: intensiivinen avokuntoutus, laituskuntoutukset, ryhmätoiminta
- (Psykiatria: päiväsairala, ryhmätoiminta)
- Asukastalotoiminta
- Päihdepalveluiden päivätoiminta
- Asumisen tuki: ryhmätoiminta
- Ikääntyneille Pilke2-ryhmät
- Uuden omaishoitoperheen intensiivinen työskentelyjakso

Sosiaalisen kuntoutuksen kohdalla asiakasryhmät ovat rajattuja kuten esimerkiksi maahanmuuttajat ja päihdeongelmaiset). Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet ovat selkeät ja työntekijöillä on mahdollisuus ja keinot toteuttaa tai tilata kuntoutusta.

Sosiaalisen kuntoutuksen muotoja selvityksessä nimettiin:

- Päihdepalvelut: Mankeli
- Maahanmuuttajapalvelut: koko konsepti
- Asukastalotoiminta
- Päihdepalvelut: Jälkikuntoutus, Harjula

² Pilketoiminta on vertaistuellista, ammatillisesti ohjattua ryhmätoimintaa ikääntyneille (+60-vuotiaille), joilla on tai on ollut päihdeongelmia. Toiminta on syntynyt Helsingin Diakonissalaitoksella vuonna 2002. Vuodesta 2012 Sininauhaliitto on jatkanut Pilketoiminnan kehittämistä ja levittämistä uusille paikkakunnille.

- Työtoimintaan liittyvät palvelut: kuntouttava työtoiminta, SHL 27 e §:n vammaisten henkilöiden työtoiminta ja SHL 27 d §:n vammaisten henkilöiden työllistymistä tukeva toiminta

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialalla sosiaalihuoltolain mukaisen sosiaalisen kuntoutuksen kehittäminen on kesken: on havaittu, että sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevia asiakkaita on paljon, mutta sosiaalisen kuntoutuksen käsite ja palvelut ovat olleet epäselviä. Helsingin kohdalla sosiaalinen kuntoutus näyttäytyy tiettyihin palveluihin painottuvalta ja varsin tarkkaan rajatuille, suhteellisen suppeille asiakasryhmille suunnatulta. Toiminnassa korostuvat selvityksen perusteella päihdepalvelut, maahanmuuttajien palvelut ja työllisyyspalvelut. Aikuissosiaalityössä sosiaalista kuntoutusta on tarjolla vähän omina palveluina. Suuri osa on 3. sektorin palveluja, esim. ryhmät. Kuitenkin varsinkin nuorten sosiaalityössä järjestetään myös omaa ryhmätoimintaa. Ryhmien määrä kartoitetaan vuoden 2019 aikana.

Helsingissä sosiaalinen kuntoutus on kaupungin tekemän selvityksen perusteella kytkeytynyt muita pääkaupunkiseudun kuntia tiiviimmin kuntouttavaan työtoimintaan ja SHL 27 § mukaiseen työtoimintaan. Kaikki kuntoutusohjauksen asiakkaat (niin SHL 27 e §:n mukaisessa työtoiminnassa kuin 27 d §:n työllistymistä tukevassa toiminnassakin mukana olevat asiakkaat sekä kuntouttavan työtoiminnan asiakkaat) ovat sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa ja saavat sitä käytännössä tällä hetkellä mm. työtoimintaan liittyvissä palveluissa, niin kaupungin omissa työtoimintapaikoissa kuin ostopalvelupaikoissa.

Vuoden 2017 alussa Helsingissä tehtiin organisaatiomuutos. Toiminnallisen sosiaalisen kuntoutuksen kehittämisvastuu on Lännen aikuissosiaalityöllä, johon myös kuntoutusohjaus, kuntouttava työtoiminta, avotyötoiminta, Pakilan työkeskus ja Uusix-verstaat hallinnollisesti kuuluvat. Organisaatiomuutoksen jälkeen kuntouttavaan työtoimintaan ohjaututaan myös aikuissosiaalityöstä. Alueen sosiaalityöntekijät ja sosiaaliohjaajat käynnistävät tai tekevät yhteydenotolla lähetteen ja kuntouttavan työtoiminnan tiimi järjestää palvelun. Omatyöntekijyys säilyy lähettävällä taholla.

Kuntouttava työtoiminta voidaan jaotella viiteen eri palvelutuotteeseen, joista sosiaalityöntekijä tai ohjaaja valitsee asiakkaan kanssa sopien palvelutarpeen arvioon ja aktivointisuunnitelmaan perustuvan vaihtoehdon. Palvelutuotteet ovat: arvioiva, valmentava, työelämälähtöinen, tilapäinen tai osallisuutta edistävä kuntouttava työtoiminta. Aikuissosiaalityön kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena lähinnä toimintakyvyn arviointi ja/tai kuntoutuminen. Helsingin TYP (työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu) keskittyy työllisyyden hoitoon sellaisten asiakkaiden kanssa, joilla on edellytyksiä siirtyä pidemmälle kuin kuntouttava työtoiminta. Kuntouttavan työtoiminnan ryhmät tarjotaan pelkästään Helsingin TYP:n asiakkaille ostopalveluna, eikä niitä tarjota enää kaupungin omana toimintana.

Sosiaalihuoltolain mukaiseen 27 e §:n vammaisten henkilöiden työtoimintaan ohjaututaan Helsingissä kuntoutusohjauksen tiimin kautta ja kuntoutusohjaajat ovat mukana työtoiminnassa. Kuntoutusohjauksen toiminnan tavoitteena on tukea ja lisätä työtoiminnassa olevien asiakkaiden hyvinvointia, elämäntilannetta sekä työ- ja toimintakykyä ja tarjota kuntoutusohjauksen palveluita. Kuntoutusohjaajat ovat sosiaali- ja kuntoutusalan ammattilaisia.

Kuntoutusohjauksen tiimin kuntoutusohjaajien työnkuvaan kuuluu:

- 40 % yksilökohtainen kuntoutusohjaus (tilannearvion ja suunnitelman laatiminen sekä palveluohjaus; SHL 27 d ja e §:n sijoituspäätösten valmistelu, asiakkaan kuntoutumisen tukeminen, asiakasarviointi)
- 40 % kuntoutuksellinen ryhmätoiminta (asiakasryhmien suunnittelu ja toteutus)
- 20 % verkostotyö (ohjaajien, työnjohtajien, asiakkaan verkoston ja lähettävien tahojen kanssa.

Työtoiminnan sisällä on tarjolla kuntoutuksellista ryhmätoimintaa, jota kuntoutusohjaajat vetävät yhteistyössä kumppaneiden kanssa:

- Syksyille 2019 on suunnitteilla HyvinvointiStartti
- Hyvinvointitapahtumat ja liikuntateemat
- Työtoimintapaikat tarjoavat myös virkistystoimintaa asiakkaille
- Jatkossa työelämävalmiusryhmä, joka on portaana osatyökykyisten työvalmennukseen
- Kuntoutusohjauksen tiimi on ollut mukana kehittämässä ja vetämässä alueen aikuissosiaalityön kanssa yhdessä KieliStartti-ryhmiä, jotka ovat sosiaalista kuntoutusta ulkomaalaistaustaisille naisille. KieliStartti on kehitetty PRO SOS -hankkeen aikana (2016 -2019) aikaisemman kuntouttavan työtoiminnan ryhmän pohjalta.
- Wertsu-ryhmä, päihdepulmiin paneutuva viiden kerran informatiivinen ja vertaistuellinen sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä ja jatko-Wertsu
- Jatkox-toiminta sisältää tutustumiskäyntejä oppilaitoksiin, työpaikkoihin ja hyvinvointia ja toimintakykyä tukeviin paikkoihin, esim. asukastaloihin. Lisäksi järjestetään luentoja opiskelu- ja työmarkkina-asioista ja talous- ja velkaneuvonnasta.
- Kuntoutusohjauksen ryhmätoiminnoissa on ollut mukana myös kokemusasiantuntijoita useamman vuoden ajan

Matalimman kynnyksen työtoiminnan ryhmistä on tullut asiakkailta hyvää palautetta ja myös työntekijät ovat kokeneet ne toimiviksi. Työntekijät ovat saaneet lisätietoa asiakkaan toimintakyvystä ja voineet suunnitella polkua eteenpäin asiakkaan kanssa.

Työtoimintapalvelu on Helsingissä laajaa. Sosiaalihuoltolain mukaisessa työtoiminnassa ovat mukana kunnan omat paikat³, ostopalvelut ja yksittäispaikat. Vammaisten henkilöiden työtoiminta puolella ostopalveluja on noin 25 %. Kuntouttavan työtoiminnan ostopalvelupaikkoja on noin 14 % paikoista. Ostopalveluiden paikkamäärä vaihtelee kuukausittain, riippuen esimerkiksi ryhmien määrästä.

3.4 Seuranta ja arviointi

Kaikissa kunnissa korostettiin aikuissosiaalityön tilanteen epämääräisyyttä KELA-siirron jälkeen. Tämä heijastuu myös sosiaalisen kuntoutuksen seurantaan ja arviointiin. Seuraavassa kartoitetaan sosiaalisen kuntoutuksen seuranta ja tulosten arviointia asiakasprosessien aikana. Myös tältä osin kuntakohtaisia eroja on löydettävissä.

Espoo

Työntekijä ja asiakas käyvät sanallista arviointikeskustelua pitkin prosessia ja lisäksi käytössä on erilaisia mittareita. Systemaattista seuranta pitäisi kehittää. Jatkuva kysymys on, kuka on omatyöntekijä silloin kun asiakas on ryhmätoiminnassa. Aikuissosiaalityön tilanne on Kela-siirron jälkeen ollut hapuilevaa ja tilanne epäselvä. Nyt on otettu käyttöön termi ”lähityön paketti” kuvaavamaan palvelupakettia, joita voisi hinnoitella ja arvioida. Palvelupaketit ja asiakkuudet poikkeavat toisistaan palvelun syvyyden ja tiiviyyden suhteen, joiden kautta prosessiin tulisi lähteä. Pohdittavaksi tulee, miten kuntoutus olisi systemaattista, voiko olla vaihtelua intensiivisen ja kevyemmän tuen välillä ja miten asiakasprosessia seurataan. Mietinnässä on myös, olisiko tarpeen järjestä muutama seurantatapaaminen, kun asiakas on päässyt eteenpäin.

³ Omat työtoiminnan paikat ovat Pakilan työkeskus, Uusix-verstaat ja avotyötoiminta. Avotyötoimintaan kuuluu kotihoidon tuki-, luonto ja ympäristö- sekä rakennus- ja kiinteistöryhmät

Espoon keskuksessa toimitaan niin, että jokainen työpari kokeilee kolmen asiakkaan kanssa jotain pakettia. Tulokulman tulisi olla kevyt ja aineistolähtöinen ja pakettia voi suunnitella asiakkaan kanssa yhdessä. Jokainen työpari ohjaa sosiaaliohjaajalle kolme asiakasta, jolloin hänelle tulisi yhteensä 12 asiakasta. Tämän toimintamallin mukaisesti sosiaaliohjaajalla voisi olla enemmän intensiivisessä asiakkuudessa olevia henkilöitä. Tarkoitus on tehdä palvelumallin kuvaus ja tuoda esiin, mitä sisältöjä ja vaiheita paketeissa on. Paketit tulisivat erilaisiin tilanteisiin. Tarkoitus on luoda suunnitelmallisuutta ja systemaattisuutta työhön. Toiveena on, että Kela-siirto vapauttaa työaikaa tähän. Nuorten tiimi on määritelty valmiiksi muun muassa työllisyystuen ja arjen paketin. Aikuisssosiaalityö työstää palvelupaketteja aineistolähtöisesti ja nuorten tiimi testaa tarkemmin määriteltyjä paketteja. Espoossa on tällä hetkellä yksi nuorten tiimi, mutta käytännössä eteläinen ja pohjoinen alue toimivat edelleen aika erillisinä.

Vantaa

Sosiaalisen kuntoutuksen asiakasprosessi on suunnitelmallisen sosiaalityön omatyöntekijän vastuulla. Yhdessä sovittujen tavoitteiden toteutumista arvioidaan säännöllisillä välitapaamisilla yhdessä asiakkaan, palveluntuottajan ja tarvittaessa laajemman verkoston kanssa. Tämän lisäksi palveluntuottajan tulee säännöllisin väliajoin toimittaa omatyöntekijälle raportti sosiaalisen kuntoutuksen toteutumisesta.

Steppi-tiimin lähiohjauksen aikana työskentelyn seuranta ja arviointia tehdään yhdessä asiakkaan ja asiakkaan vastuutyöntekijän kanssa. Työskentelyn aikana pidetään myös välipalaveri, jossa työskentelyn tavoitteita voidaan muuttaa tai tarkentaa. Työskentelyn päätyttyä Stepin sosiaaliohjaajat tekevät työskentelystä yhteenvedon, joka toimitetaan asiakkaalle sekä asiakkaan vastuutyöntekijälle. Asiakkaan kanssa täytetään myös palautelomake työskentelystä.

Helsinki

Tavoitteena on, että omatyöntekijä seuraa asiakkaan prosessia: asiakassuunnitelman tavoitteita arvioidaan omatyöntekijän, asiakkaan ja verkoston tapaamisissa. Systemaattista seuranta asiakkaiden sosiaalisen kuntoutuksen prosessin osalta pitäisi kehittää. Sosiaalisen kuntoutuksen pitäisi olla aina prosessi, jossa olisi tavoitteena muutos. Tavoitteena on, että itsearviointimittareiden käyttäminen lisääntyisi seurannan välineinä. Muun muassa kuntoutusohjauksen tiimissä käytetään ja kokeillaan aktiivisesti itsearviointimittareita (Aikuisväestön hyvinvointimittari, Kykyviisari ja Whodas) arvioinnin pohjana sekä palvelun vaikuttavuuden mittaamisessa. Kuntoutusohjauksen matalan kynnyksen työtoiminnan ryhmistä kerätään asiakaspalautteita, joiden avulla toimintaa arvioidaan ja jatkokehitetään.

Sosiaalisen kuntoutuksen palveluksi kehitetyssä KieliStartissa tehdään toimintakyvyn ja palvelutarpeiden arviointia. Ryhmämuotoisessa arvioinnissa hyödynnetään toiminnallisuutta ja pelillisyyttä sekä selkokielistettyä Elämäntilanteen selvittämisen ympyrä (ESY)-itsearviointimenetelmää. Ryhmäprosessi tuo esille asiakkaan toiveita, vahvuuksia, osaamista ja tuen tarpeita. Ryhmän lopuksi käydään henkilökohtaiset yhteenvetokeskustelut, joiden pohjalta ryhmän ohjaajat kirjaavat tilanearvion TARV-näytölle. Ryhmän jälkeen jokaiselle asiakkaalle järjestetään loppukeskustelu omatyöntekijän ja tarvittavan verkoston kanssa. Tavoitteena on löytää jatkopolkuja asiakkaalle yhteistyössä omatyöntekijän kanssa. Seuranta mittausta ESY-itsearviointimittarilla tehdään sovituksessa kohdassa palveluprosessia (6 kk–1 vuosi). Mittaus tehdään omatyöntekijän tapaamisella tai asiakkaan sen hetkessä palvelussa. Asiakkaalle tilataan tulkit mukaan. ESY:n koontiympyrä ja vastaukset käydään läpi omatyöntekijän seuranta-tapaamisella ja verrataan edelliseen itsearviointiin. Tapaamisella arvioidaan yhdessä prosessin onnistuneisuutta ja tehdään jatkosuunnitelma.

4 Sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistarpeet

Selvityksessä on pyritty nostamaan esiin myös sosiaalisen kuntoutuksen kehittämiskohteita pääkaupunkiseudulla. Sosiaalisen kuntoutuksen kytkeytyminen eri sosiaalityön prosesseihin ei ole vielä tarkkaan jäsentynyt ja kuntien edustajat nostivat esiin useita kehittämiskohteita.

Espoo

Asiakasohjaus ja palveluista päättäminen ovat selkeitä kehittämiskohteita. Espoo korostaa työn näkyväksi tekemisen tärkeyttä, palvelupakettien määrittelemistä ja toiminnan arviointia. Pohdittavaksi jää esimerkiksi, mitkä mittarit sopivat koko prosessin arviointiin ja mitkä puolestaan arvioimaan yksittäistä ryhmää.

Sosiaalisen kuntoutuksen tiimille tarvitaan kehittämisaikaa erilaisten toimintojen suunnitteluun. Tarpeen on myös sosiaalisen kuntoutuksen levittäminen muidenkin sosiaaliohjaajien työksi, mikä on nykyisen rakenteen haaste ja mahdollisuus. Haasteena on myös sosiaalisen kuntoutuksen erityisyyden tunnistaminen ja huoli sen ”sekoittumisesta” muuhun aikuissosiaalityöhön. Mallinnettuna on kuitenkin hyviä ryhmäformaatteja sekä yhteiskehittämistä kokemusasiantuntijoiden kanssa. Tärkeäksi teemaksi nousi myös esimiesten perehtyminen sosiaaliseen kuntoutukseen. Tiedontarve on laaja, tietoa ja koulutusta kaivataan kuntoutusjärjestelmän eri muodoista.

Espoon osalta haastattelussa kehittämiskohteeksi on nostettu myös se, miten muodostaa paremmin yksilö- ja ryhmätyössä jatkumoa. Voisiko ryhmiä ketjuttaa tai muodostaa palvelumoduuleita? Yksilötyötä tulisi nivoa yhteen ryhmätoiminnan kanssa. Asiakkuuden siirtyminen oman työntekijän ja sosiaaliohjaajan välillä tulisi olla mielekästä.

Vantaa

Vantaa nostaa kehittämiskohteeksi, miten kytketään suunnitelmallinen sosiaalityö sekä muut kunnan palvelut mukaan osaksi sosiaalista kuntoutusta. Steppi-tiimin toiminta jatkuu toistaiseksi vuoden 2019 loppuun saakka. Toiminnan jatkumista sekä vakinaistamista Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunta käsittelee vuoden 2019 aikana. Mikäli sosiaalisen kuntoutuksen Steppi-tiimin toiminta jatkuu vuoden 2019 jälkeen, Steppi-toimintaa voidaan jatkokehittää. Hankkeen aikana nousseita kehittämistarpeita ovat olleet mm. ryhmätoiminta sekä asiakasprofiilin tarkentaminen sekä palvelun keston tarkempi määrittely.

Helsinki

Myös helsinkiläiset vastaajat toteavat, että sosiaalisessa kuntoutuksessa on paljon kehitettävää. Sosiaalisen kuntoutuksen toteutusta koskevassa selvityksessä todetaan, että perustyössä sosiaalisen kuntoutuksen käsite on epäselvä ja toimintamalleja on vaikea löytää. Työote on ”kuntoutuksellinen”, mutta sitä on vaikea erottaa ns. perustyöstä. Miten sosiaalityö tai sosiaaliohjaus tai kuntoutusohjaus eroaa sosiaalisesta kuntoutuksesta? Sosiaalista kuntoutusta halutaan toteuttaa nykyistä paremmin. Kaivataan ryhmätoimintaa ja selkeitä toimintamalleja. Erityisesti pitäisi kehittää uudenlaisia malleja myös niiden asiakkaiden tavoittamiseksi, joita ei tavoiteta perinteisillä työmenetelmillä. Tavoitteena on, että sosiaalista kuntoutusta tarvitsevat asiakkaat voidaan tunnistaa entistä paremmin. Hyvin tehty palvelutarpeen arvio luo hyvän pohjan sosiaalisen kuntoutuksen toteuttamiselle. On tarve kehittää sosiaalisen kuntoutuksen prosessia: toimintakyvyn arviointia ja sosiaalisen kuntoutuksen vaikuttavuuden mittaamista.

Työtoiminnan sisällä ja yhteistyössä aikuissosiaalityön sekä muiden yhteistyötahojen (hankkeet, järjestöt ja muut kaupungin toimijat kuten mm. alueliikunta, päihdepalvelut, vapaaehtoistoiminta) kanssa on kehitelty vuosien mittaan uusia työmuotoja. Osa on jäänyt pysyväksi toiminnaksi ja osaa räätälöidään muuttuvien tarpeiden mukaisesti. PRO SOS -hanke oli apuna mm. KieliStartin mallintamisessa ja kuvaa-
misessa (kts. luku 3.4.) Hyvin toimivia sosiaalisen kuntoutuksen malleja pyritään levittämään koko Helsingin alueella. Tavoitteena on luoda palvelupaketteja eri asiakasryhmien tarpeisiin. Hyvistä käytännöistä tiedottaminen on tärkeää.

Lähteet

Luhtasela, Leena 2018: Aikuissosiaalityön prosessi. Dia-sarja.

Luhtasela, Leena 2017: Kuntouttava työtoiminta aikuissosiaalityössä. Dia-sarja.

Luhtasela, Leena 2017. Aikuissosiaalityön toimintamalli. Dia-sarja.

PRO SOS – Uudenlaista sosiaalityötä yhdessä rakentamassa, hankesuunnitelma ajalle 1.8.-2016–31.12.2018.

Ropponen, Asta 2017: ”On saanu rohkasua ja oikeanlaista tukea oikeanlaisessa tilanteessa” -Asiakkaiden kokemuksia Vantaan kaupungin Steppi-tiimin sosiaalisesta kuntoutuksesta. Laurea Ammattikorkeakoulu, Vantaa.

Tukiala, Anna-Kaisa & Lyly, Auri 2015: Sosiaalinen kuntoutus. Kartoituksen yhteenveto. Dia-sarja.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)